

TA'LIM-TARBIYA TIZIMIDA ESTETIK TAFAKKUR VA AXLOQIY ONGNI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION YO'NALISHLARI

Soatova Rayxona Sadriddin qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti

Pedagogika yo'nalishi talabasi

rayhonasoatova@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada ta'lim-tarbiya tizimida estetik tafakkur va axloqiy ongni rivojlantirishning innovatsion yo'nalishlari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Estetik idrok va axloqiy ongning o'zaro bog'liqligi, ularni shakllantirishda fanlararo integratsiya va pedagogik yangiliklarning o'rni yoritilgan.

Kalit so'zlar: estetik tafakkur, axloqiy ong, innovatsion yondashuv, pedagogik texnologiyalar, fanlararo integratsiya, ijodkorlik.

Annotation: The article provides a scientific analysis of innovative directions in developing aesthetic thinking and moral consciousness within the education system. It examines the interconnection between aesthetic perception and moral awareness, emphasizing the role of interdisciplinary integration and pedagogical innovations.

Keywords: aesthetic thinking, moral consciousness, innovative approach, pedagogical technologies, interdisciplinary integration, creativity.

Аннотация: В статье дан научный анализ инновационных направлений развития эстетического мышления и нравственного сознания в системе образования. Раскрывается взаимосвязь между эстетическим восприятием и моральным сознанием, подчеркивается роль междисциплинарной интеграции и педагогических инноваций.

Ключевые слова: эстетическое мышление, нравственное сознание, инновационный подход, педагогические технологии, междисциплинарная интеграция, творчество

XXI asrda ta'lim-tarbiya tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri — shaxsning estetik tafakkuri va axloqiy ongini uyg'un rivojlantirish orqali ma'naviy barkamol avlodni shakllantirishdan iboratdir. Estetik va axloqiy tarbiya insonning nafaqat bilim darajasini, balki uning ichki dunyosini, ma'naviy qadriyatlar tizimini, go'zallikni anglash va qadrlash salohiyatini ham belgilaydi. Shuning uchun bugungi kunda estetik tafakkur va axloqiy ongning integratsiyalashgan holda rivojlantirilishi ta'lim jarayonining innovatsion yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Estetik tafakkur shaxsning hissiy-intellektual faoliyatini faollashtirib, unda go'zallikni sezish, uni yaratish va estetik me'yorlar asosida baholash qobiliyatini shakllantiradi. Axloqiy ong esa insonning ijtimoiy qadriyatlar tizimiga nisbatan ongli munosabatini, xulq-atvorni ijtimoiy me'yorlar asosida boshqarish mexanizmini ifodalaydi. Shu bois, estetik va axloqiy tarbiya o'zaro dialektik aloqada bo'lib, ular shaxsning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlovchi yagona pedagogik tizimni tashkil etadi.

Mazkur jarayonni amalga oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar — masalan, reflektiv o'qitish, kompetensiyaviy yondashuv, STEAM – ta'lim, raqamli estetik platformalar — o'quvchilarda go'zallikni idrok etish, san'at va madaniyatga munosabat bildirish, ijtimoiy qadriyatlarga estetik nuqtayi nazardan yondashish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Shunday qilib, estetik tafakkur va axloqiy ongni rivojlantirish masalasi bugungi pedagogik nazariya va amaliyotda insonparvarlik paradigmasi, innovatsion ta'lim texnologiyalari hamda milliy qadriyatlarga asoslangan ma'naviy-ma'rifiy yondashuvlarning o'zaro uyg'unlashgan shaklida o'rganilmoqda. Ushbu maqola mazkur jarayonning metodologik, pedagogik hamda innovatsion asoslarini tahlil qilishga bag'ishlanadi.

Inson shaxsining estetik tafakkuri va axloqiy ongi uning ma'naviy dunyosining markaziy komponentlari bo'lib, ta'lim-tarbiya tizimining asosiy maqsadlaridan biri — ana shu ikki jihatning uyg'un rivojlanishini ta'minlashdir. Estetik tafakkur — bu insonning borliqdagi go'zallikni idrok etish, estetik qadriyatlarni tushunish va ularni ijodiy faoliyat orqali ifoda etish qobiliyatidir. Ayni paytda, axloqiy ong — shaxsning ijtimoiy va ma'naviy me'yorlarga nisbatan ongli munosabatini ifodalovchi tizim sifatida namoyon

bo‘ladi. Mashhur rus olimi V.A.Slastenin ta’kidlaganidek, “ta’limning asosiy maqsadi — bu insonni nafaqat biluvchi, balki go‘zallikni his eta oluvchi, axloqiy jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllantirishdir”[3]. Bu fikr estetik va axloqiy tarbiya o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni chuqur yoritadi.

Ta’lim tizimida estetik tafakkur va axloqiy ongni rivojlantirish nafaqat san’at, adabiyot yoki musiqa darslari doirasida, balki barcha fanlar, shu jumladan tabiiy va ijtimoiy yo‘nalishlarda ham amalga oshirilishi lozim. Bu borada UNESCO tomonidan 2022-yilda e’lon qilingan “Education for Sustainable Futures” hisobotida shunday deyiladi: “Estetik va axloqiy kompetensiyalarni rivojlantirish shaxsning ijodiy fikrlash, empatiya va ijtimoiy mas’uliyatni anglash qobiliyatlarini kuchaytiradi, bu esa barqaror taraqqiyot uchun muhim insoniy kapitalni shakllantiradi”[2]. Shu boisdan, estetik va axloqiy komponentlarning uyg‘unligini ta’lim-tarbiya tizimiga kiritish zamonaviy pedagogikaning strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu yondashuv yoshlarning ichki estetik didini rivojlantirish, ularni go‘zallik, ezgulik va mas’uliyatli xatti-harakatlar asosida tarbiyalashga xizmat qiladi. Bugungi kunda estetik tafakkur va axloqiy ongni rivojlantirish uchun “integrativ ta’lim”, “kross-fanlararo metodika”, “reflektiv pedagogika” kabi innovatsion yo‘nalishlar keng joriy etilmoqda. Ularning har biri ta’limning insonparvarlik mohiyatini ochishga, o‘quvchining shaxsiy tajribasiga tayangan holda go‘zallik va axloqiy qadriyatlarni anglash salohiyatini kuchaytirishga yo‘naltirilgan. Zamonaviy pedagogik tafakkurda estetik tafakkur va axloqiy ong shaxs kamolotining ajralmas tarkibiy qismlari sifatida qaraladi. Estetik tafakkur — bu insonning borliqni go‘zallik mezonlari asosida idrok etish, unga nisbatan hissiy va baholovchi munosabatni shakllantirish qobiliyatidir. U shaxsning nafaqat san’at asarlariga, balki kundalik hayotdagi voqeliklarga ham estetik yondashuvini ifodalaydi. Estetik tafakkur insonni ruhiy jihatdan boyitadi, uning dunyoqarashini ma’naviy jihatdan kengaytiradi va ijodiy faoliyatga undaydi.

Axloqiy ong esa shaxsning jamiyatda amal qilinadigan axloqiy me’yor va qadriyatlarni anglash, ularga nisbatan ichki mas’uliyat hissi bilan yondashish darajasidir. Bu jarayon ijtimoiy tajriba, ma’naviy qadriyatlar va shaxsiy refleksiya asosida shakllanadi.

Axloqiy ongning yuksalishi, o'z navbatida, estetik tafakkurning mazmuniy chuqurlashuviga xizmat qiladi, chunki go'zallikni anglash va ezgulikni his etish bir-birini to'ldiruvchi jarayonlardir[5].

Pedagogik nuqtai nazardan, ushbu ikki tushuncha o'qituvchining shaxsiy namunasi, ta'lim muhitining estetik tashkiloti va tarbiyaviy faoliyatning axloqiy yo'naltirilganligi orqali uyg'unlashadi. Estetik va axloqiy tafakkur birgalikda o'quvchining ma'naviy yetuklik, ijodkorlik va empatik qobiliyatlarini rivojlantirishga zamin yaratadi. Dyui (2005) ta'kidlaganidek, ta'lim jarayonida san'at va axloqiy qadriyatlarning birligi o'quvchini "intellektual zavq" sari yetaklaydi — bu esa zamonaviy ta'limning ma'naviy asoslarini belgilovchi eng muhim tamoyillardandir[6].

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning estetik tafakkuri va axloqiy ongi faqatgina bitta fan doirasida emas, balki fanlararo integratsiya orqali samarali shakllanadi. Integratsiyalashgan yondashuv o'quvchining tafakkurini kompleks tahlil, tahlilni esa ijodiy ifoda bilan uyg'unlashtirishga imkon beradi. Bu jarayon o'z navbatida shaxsning ichki dunyosini boyitadi, uni axloqiy jihatdan mas'uliyatli va estetik sezgir inson sifatida tarbiyalaydi.

Fanlararo integratsiya — bu turli o'quv fanlari mazmuni, metodlari va qadriyatlarining o'zaro bog'liq holda uyg'unlashuvi bo'lib, shaxsda yaxlit dunyoqarashni shakllantirishga xizmat qiladi. Xususan, san'at, adabiyot, tarix, biologiya, va axloqshunoslik fanlarining uzviy aloqasi o'quvchida go'zallikni anglash, insoniylikni qadrlash va tabiat bilan uyg'unlikda yashash kabi axloqiy-estetik qadriyatlarni shakllantiradi. Shu boisdan, estetik va axloqiy tarbiyani rivojlantirishda integratsiya "ta'lim orqali tarbiya" prinsipining zamonaviy ifodasidir. Integratsiyalashgan yondashuv o'quvchilarning o'zaro tafakkurini uyg'otish, estetik his-tuyg'ularini ifodalash, va badiiy-axloqiy g'oyalarni hayotiy tajribasi bilan bog'lashga yordam beradi. Masalan, adabiyot darslarida san'at asarlarining axloqiy mohiyatini tahlil qilish, tarix darslarida madaniy merosning estetik qiymatini anglash orqali o'quvchilar estetik idrok bilan axloqiy tafakkurni uyg'unlashtiradi.

Estetik tafakkur o'quvchining hayotiy hodisalarni badiiy-estetik idrok etish qobiliyatini rivojlantirsa, axloqiy ong bu idrokni ijtimoiy qadriyatlar bilan uyg'unlashtiradi. Shu bois, pedagogik faoliyatda bu ikki yo'nalishning o'zaro birligi va uyg'unligi shaxs tarbiyasida hal qiluvchi o'rinni egallaydi. Ayniqsa, fanlararo integratsiya, innovatsion pedagogik texnologiyalar va ijodiy metodlarning qo'llanilishi o'quvchilarning ma'naviy-estetik dunyosini kengaytirish, ularni mustaqil fikrlaydigan, axloqiy jihatdan yetuk shaxs sifatida kamol toptirish imkonini beradi. Innovatsion ta'lim muhitida o'qituvchining roli endi faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchilarning estetik idroki va axloqiy tafakkurini shakllantiruvchi ijodiy rahbar sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu esa ta'lim jarayonida insoniy qadriyatlarga, milliy madaniyatga va umuminsoniy axloq me'yorlariga sodiq bo'lgan avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, estetik tafakkur va axloqiy ongning uyg'un rivoji nafaqat ta'lim-tarbiya tizimining sifat ko'rsatkichidir, balki millat ma'naviy yuksalishining asosiy omilidir. Shu sababli, zamonaviy pedagogika fanida bu yo'nalishni innovatsion metodlar, fanlararo yondashuvlar va madaniy merosga tayangan holatda yanada chuqurroq tadqiq etish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637 sonli qarori. 23.09.2020
2. UNESCO. (2022). Education for Sustainable Futures: Building Human-Centered Learning Systems. Paris: UNESCO Publishing. — 84 p.
3. Slastenin, V.A. (2002). Pedagogika: uchebnoye posobiye. Moskva: Akademiya. — 368 b.
4. Vygotsky, L. S. (2004). Imagination and Creativity in Childhood. Journal of Russian & East European Psychology, 42(1), 7–97.
5. Noddings, N. (2018). Philosophy of Education. 4th edition. New York: Routledge.
6. Dewey, J. (2005). Art as Experience. New York: Perigee Books.